

Ebolakrisen i Västafrika - säkerhetspolitiska utmaningar

Gabriella Ingerstad

Sedan det första fallet av ebola upptäcktes i sydöstra Guinea i slutet av 2013 har krisen trappats upp. Fler än 10 000 personer har smittats och nästan 5 000 människor har dött i sjukdomen sedan utbrottet, de flesta i Guinea, Liberia och Sierra Leone.¹ Vad som till en början var ett medicinskt problem har fått humanitära, ekonomiska och säkerhetspolitiska konsekvenser. Krisen har drabbat många fler än de som smittats och hela regionen riskerar att destabiliseras om inte åtgärder snabbt sätts in.

Västafrika är en region som under lång tid drabbats av inbördeskrig och instabilitet. Att ebolautbrottet skedde i gränsområdet mellan Guinea, Liberia och Sierra Leone, tre av världens fattigaste stater utan tidigare erfarenhet av viruset, har bidragit till dess snabba, och i stor utsträckning okontrollerade, spridning. Att de tre värst drabbade länderna alla är sviktande post-konfliktstater kan i stor utsträckning förklara ebolakrisen omfattning. Denna typ av stater är särskilt sårbara för påfrestningar då de saknar kapacitet att tillgodose befolkningens grundläggande behov av säkerhet, rättvisa, sjukvård och utbildning, vilket gör att förtroendet för staten är lågt.

Sviktande post-konfliktstater

Misstron mot staten är påtaglig i dessa länder och grundar sig i avsaknaden av ett samhällskontrakt mellan stat och medborgare. Detta har resulterat i svårigheter att sprida information om sjukdomen och dess konsekvenser, i synnerhet utanför de större städerna. Därför fortsätter många människor att begrava avlidna och vårda sjuka utan försiktighetsåtgärder, vilket gör att viruset sprider sig. I september 2014 mördades hjälparbetare och journalister då de besökte en by i sydöstra Guinea i syfte att sprida information om ebola. Invånarna anklagade dem för att sprida viruset. Denna misstro har både historiska och samtida förklaringar. Staten saknar legitimitet och många människor har länge känt sig diskriminerade och marginaliserade. Regeringen och politiska ledare har under en lång period använt statsapparaten för att berika sig själva. Korruption och nepotism är utbredd och de enorma summor

¹ Antalet smittade och döda stiger ständigt; mörkertalet befaras vara betydande. Dessa siffror är från WHO:s *Ebola response roadmap situation report* från 25/10 2014 och omfattar inte de som insjuknat till följd av ebolautbrottet i Demokratiska republiken Kongo. Utbrottet i DRK är inte relaterat till epidemin i Västafrika, även om det rör sig om samma typ av virus.

pengar som givarna har bidragit med har ofta inte kommit vanliga medborgare till del, varför också misstron mot utländska hjälparbetare är utbredd.

Ryktesspridning, vilket grundar sig i både avsaknad av information och den utbredda misstro som finns mot myndigheterna, har förvärrat situationen ytterligare då rädsla sprider sig hos befolkningen. Delar av befolkningen misstänker att representanter för staten ljugar och använder ebolakrisen som en förevändning för att få mer bistånd. Andra rykten säger att viruset inte alls existerar, att afrikanska ledare har planterat viruset eller att det är en konspiration från västvärlden.

Bristfällig sjuk- och hälsovård har lett till att patienter avisats från sjukhus och mottagningar trots att de har uppmanats via radio eller andra informationskanaler att uppsöka vård vid misstänkt ebolasmitta. Detta har minskat det sedan tidigare låga förtroendet för sjukvården och spätt på misstron mot myndigheterna. De redan bristfälliga sjukvårdssystemen har kollapsat då resurserna inte räcker till. Det råder akut brist på sjukvårdspersonal, vårdplatser och grundläggande sjukvårdsutrustning. På många platser finns ingen sjukvård alls. I Liberia har denna resursbrist resulterat i att regeringen har svarat på hotet från viruset genom att framtvunga karantäner med hjälp av säkerhetsstyrkorna. I brist på sjukvårdsresurser har alltså polisiära och militära resurser använts, vilket belyser allvarliga brister i de senaste tio årens statsbyggnadsprocess.

Säkerhetspolitiska konsekvenser

Ebolakrisen riskerar att underblåsa ekonomiska, politiska och etniska motsättningar i de värst drabbade länderna vilket kan komma att få allvarliga säkerhetspolitiska konsekvenser för hela regionen. Ofta leder denna typ av kriser till att samhällen antingen splittras eller enas. Utan snabba insatser från internationella samfundet riskerar dessa sviktande post-konfliktstater att drabbas av ökade klyftor och instabilitet.

Risken för militärkupper och destabilisering har ökat då underliggande konflikter har kommit upp till ytan och riskerar att förvärras ytterligare. De tre länderna har drabbats hårt ekonomiskt av ebolakrisen, vilket har spätt på motsättningar mellan olika grupper i samhället. I Liberia har det förekommit våldsamma upplopp, sjukvårdsinrättningar har plundrats och säkerhetsstyrkorna har drabbat samman med delar av befolkningen. Reaktionerna från medborgare i Liberia visar tydligt hur de senaste tio årens ansträngningar

att återuppbygga samhället har varit bristfälliga. Många av de underliggande orsakerna till inbördeskriget har inte åtgärdats: politisk och ekonomisk ojämlikhet har fortsatt skapat motsättningar mellan olika grupper, institutionsbyggandet har i stor utsträckning koncentrerats till huvudstaden Monrovia och klyftan mellan folket och eliten har inte minskat. Risken att befolkningen gör uppror, och att politiska krafter kan komma att dra nytta av situationen, ska inte underskattas även om risken för ett inbördeskrig är liten. I Guinea, som har en historia av militärkupper, finns det en risk att militären anser det nödvändigt att åter ta makten om krisen resulterar i en förvärrad säkerhetssituation. Vissa experter menar att en likartad risk även föreligger i Sierra Leone. En sådan utveckling vore mycket allvarlig och riskerar att få återverkningar på den regionala stabiliteten.

Fredsfrämjande insatser såsom UNMIL² i Liberia, UNOCI³ i Elfenbenskusten, MINUSMA⁴ i Mali samt AMISOM⁵ i Somalia kan komma att påverkas direkt och indirekt av ebolakrisen. Som en följd av krisen har UNMIL fått förlängt mandat och den planerade avvecklingen av insatsen har skjutits upp. I detta läge bör UNMIL ta en aktiv roll i bekämpningen av epidemin och dess konsekvenser. Att det redan finns nästan 6000 FN-soldater och poliser på plats bör utnyttjas till fullo för att stävja krisen. Det är oroande att Filippinerna har beslutat att dra tillbaka sina trupper från UNMIL, p.g.a. smittorisken, och att andra truppbidragarländer sägs överväga att göra detsamma. Sierra Leone, som bidrar med 850 trupper till AMISOM, kan för tillfället inte skicka ny trupp då dessa befinner sig i karantän. Guinea, Liberia och Sierra Leone bidrar i olika stor utsträckning med trupp till MINUSMA. Trots att den personal som skickas till Mali ska ha genomgått s.k. screening, och alltså vara friska, uttrycker många av de truppbidragande länderna oro för att viruset ska spridas till insatsen. Om truppbidragarländer beslutar att dra tillbaka sin personal från insatser, antingen p.g.a. smittorisken eller för att de själva drabbats av ebolakrisen, kan detta få effekter på FN:s och Afrikanska unionens (AU) förmåga att utföra fredsfrämjande insatser. En sådan utveckling riskerar att negativt påverka stabiliteten även i andra afrikanska länder.

En mobilisering av militära resurser har skett vid sidan av betydande humanitära insatser. I september 2014 antog FN:s säkerhetsråd resolution 2177 i vilken det fastslås att de framsteg mot fred och utveckling som skett i de värst drabbade länderna riskerar att omkullkastas då krisen kan förvärra sociala spänningar samt leda till en försämring av

säkerhetssituationen. En informell arbetsfördelning har skett mellan Frankrike, Storbritannien och USA. Frankrike har upprättat ett militärsjukhus i Guinea, Storbritannien har beslutat att sända 750 trupper till Sierra Leone och USA ska bidra med 4000 trupper till främst Liberia. EU diskuterar möjliga åtgärder, inklusive militära. Även AU och ECOWAS⁶ har tagit initiativ till att avsätta militära resurser. Den militära logistiken kan med fördel användas som stöd för sjukvårdsinsatser i den här typen av kriser. Ett sådant stöd förutsätter dock att sjukvårdspersonal och nödvändig utrustning finns på plats.

Säkerhetisering och hotbildsuppfattning

Ebolakrisen riskerar att få säkerhetspolitiska konsekvenser i Västafrika i form av instabilitet och ökade motsättningar mellan grupper i samhället. Orsaken till detta är dock inte viruset som sådant utan politiska och strukturella faktorer i de drabbade länderna. Samtidigt är virusutbrottet främst ett medicinskt problem som kräver sjukvårdsinsatser på plats då epidemin utgör ett akut hot mot liv och hälsa. USA beskriver ebolautbrottet som en prioriterad nationell säkerhetsfråga och fastslår att smittsamma sjukdomar utgör ett av de största säkerhetshoten, vare sig det rör sig om avsiktliga eller naturliga utbrott. FN:s säkerhetsråd har fastslagit att krisen utgör ett hot mot internationell fred och säkerhet. Detta visar att det pågår en säkerhetisering av ebolautbrottet vilket på många sätt har varit positivt, men i viss mån också problematiskt.

Då ebolautbrottet uppfattas som ett hot mot internationell fred och säkerhet har resurser som annars inte skulle vara tillgängliga mobiliserats, vilket är positivt och troligen avgörande för att stävja krisen. Säkerhetseringen av ebolautbrottet kan också ha negativa konsekvenser, då detta riskerar att ta uppmärksamhet från verkliga och upplevda säkerhetshot i Guinea, Liberia och Sierra Leone och istället flytta fokus till det hot viruset (och smittade individer) utgör mot västvärlden. Det hot mot liv och hälsa som epidemin utgör i Västafrika, och potentiellt också globalt, måste bemötas med snabba medicinska och humanitära insatser anpassade till kontexten och hotbildsuppfattningen i de drabbade länderna för att få effekt. De säkerhetspolitiska konsekvenserna som riskerar att följa på krisen kräver dock kompletterande åtgärder då de har sin grund i brister i de statsbyggnads-, freds- och demokratiseringsprocesser som de tre värst drabbade staterna genomgått det senaste decenniet.

Gabriella Ingerstad
Säkerhetspolitisk analytiker

⁶ The Economic Community of West African States

² The United Nations Mission in Liberia

³ The United Nations Operation in Côte d'Ivoire

⁴ The United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali.

⁵ The African Union Mission to Somalia